

of the European regional institutions made it possible to form theoretical basis, increase legal basis of regional cooperation leading to more intense development of transboundary cooperation as a part of this process and realization of regions' interests on international level.

Key words: transboundary cooperation, regional policy, European region, legal texts, integration.

УДК 340.12

М. В. КАЛІНІН

ПРАКСЕОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИ

Розкрито характер і значення конфлікту в контексті правових відносин. Визначені особливості праксеологічного дослідження конфлікту. Вплив конфлікту на процес формування людської правової культури було проаналізовано.

Ключові слова: конфлікт, праксеологія, правова культура, управління конфліктом, формування правової культури.

Калинин М. В. Праксеология конфликта как детерминанта правовой культуры формирования особы

Раскрыт характер и значение конфликта в контексте правовых отношений. Определены особенности праксеологического исследования конфликта. Влияние конфликта на процесс формирования человеческой правовой культуры были проанализированы.

Ключевые слова: *конфликт, прaxeология, правовая культура, управление конфликтом, формирование правовой культуры.*

Kalinin Mykhailo. Praxeology of the conflict as the determinant of human legal culture forming

The nature and value of conflict in the context of legal relations was opened. The features of praxeology' research of the conflict were determined. Influence of the conflict on process of human legal culture forming was analysed.

Key words: *conflict, praxeology, legal culture, management of the conflict, formation of legal culture.*

Становлення та розвиток правової держави зумовлюється багатьма факторами і серед найважливіших із них являється ефективно законодавче регулювання та рівень правової культури громадян. Навіть найдосконаліше законодавство не забезпечить належного ступеня регулювання суспільних відносин за умови низького рівня правосвідомості та правової культури їх учасників. Тому держава повинна не лише створювати такі нормативні акти, які відповідатимуть демократичним стандартам, але і вживати зусилля, спрямовані на виховання в громадян високого рівня самосвідомості, правової культури, національної гідності та самоідентифікації. Все це сприяє постійному самовдосконаленню особи та громадянина, а відтак і розбудові громадянського суспільства.

При цьому слід розуміти, що ідеальним цей шлях бути не може. Суспільство як єдине середовище, в якому існують надзвичайно різні за своєю суттю індивіди майже постійно перебуває в зоні ризику виникнення соціальних, міжособистісних, етнічних чи інших конфліктів. Слід усвідомити те, що ці конфлікти, окрім яскраво вираженої деструктивної функції, несуть у собі і той ефект, використання якого може принести суттєві переваги за для вчасного

виявлення та уникнення подібних ризикогенних факторів в подальшому. Конфлікт є неминучим у контексті існування біологічних істот, але цю неминучість необхідно спрямовувати в напрямку інтенсивного еволюційного розвитку, і тоді конфлікт приносить необхідний результат у напрямку до здійснення якісних суспільних перетворень.

Проблематика дослідження конфлікту в якості чинника розвитку правової культури суспільства та окремої особи знайшла своє відображення в працях таких вчених як С. Алімов, К. Г. Волинка, О. Баєв, О. Бандурка, Л. Волошина, Л. Я. Гордін, А. Ф. Проценко, В. М. Кривцова, А. Р. Мащок, М. С. Міріманова, Р. М. Олійничук та ін. В їх роботах аналізується процес формування конфліктних відносин у суспільстві, розкривається природа та характерні ознаки міжособистісних стосунків на основі вирішення конфліктних ситуацій, виявляються особливості конфлікту у сфері правової діяльності та становлення правової культури суспільства зокрема. Однак, на нашу думку, філософи та правознавці у даному контексті ще не в повній мірі зуміли виявити праксеологічну природу такого роду процесів, що відкриває нові перспективи для нашого дослідження.

Як особливе соціальне явище права культура виявляється у правовому становищі людини й суспільства, може бути структуроване за різними підставами. Під нею розуміють зумовлене всім соціальним, духовним, політичним та економічним устроєм якісний стан правового життя суспільства, яке виявляється у рівні розвитку правової діяльності, якості законодавства, зумовлюється станом розвитку правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їх прав і свобод. Права культура відображає правову дійсність з точки зору ефективності її функціонування. Отже, можна стверджувати, що права культура – це умова, спосіб та результат діяльності держави і суспільства у правовій сфері. Права культура включає в себе лише позитивні компоненти, такі, як правомірна со-

ціально активна поведінка, високий рівень правосвідомості тощо, оскільки негативні компоненти – протиправні установки, протиправна поведінка, правовий нігілізм не можуть бути культурними цінностями¹.

Правова культура особи та суспільства формується під впливом зовнішніх факторів і має визначальне значення у процесі становлення громадянського суспільства та правової держави. В силу цього саме органи державної влади повинні забезпечувати такі умови, які сприятимуть формуванню високого рівня правової культури та правосвідомості.

На думку дослідника правових явищ Р.М. Олійничука, на формування правової свідомості і правової культури особи та суспільства впливають різноманітні фактори, серед яких він відзначає наступні:

По-перше, під одним із них він розглядає увесь процес правотворчості, реалізації та застосування правових норм державними органами України, стан законності і правопорядку, розвиток правовідносин. По-друге, розкриття особливого прояву рушійних сил правової культури суспільства спричиняє виведення досліджень правової культури на нові рубежі із врахуванням інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур. Значення цієї проблеми для України розкривається на прикладі адаптації законодавства України до міжнародних норм і стандартів прав людини, а також гармонізації законодавства України із нормативними актами Європейського Союзу. І, по-третє, це формування у кожного члена суспільства позитивно-правових знань та психологічних механізмів поваги до права у структурі правосвідомості, визначення теоретичної моделі та концепції формування правової культури особи².

Методологічне навантаження, яке лягає в цьому контексті на правову науку, обумовлює доручення до проблеми формування високого рівня правової культури і суміжних наук. Поведінка людей, їх взаємозв'язок один з одним є об'єктом дослідження різних наук,

а тому важливим є досягнення певного уніфікованого підходу до розгляду найбільш проблемних аспектів реалізації таких відносин, зокрема укладених в правове поле. Біологічні потреби, психофізіологічні особливості людини, характер суспільних відносин – суттєво впливає на той рівень можливостей які вона отримає в процесі здійснення правовідносин. В ідеальних умовах всі громадяни є рівними в своїх можливостях. Це гарантує держава тим самим передбачаючи кінцеву мету свого розвитку – забезпечення існування всіх без винятку суспільних процесів виключно на демократичних принципах, розбудову громадянського суспільства, досягнення реальної законності у всіх аспектах життя.

Але повна гармонія, законність та демократизація правовідносин неможлива, утопічним є уявлення про суспільство в якому всі індивіди мають однаково високий рівень правової культури та забезпечують дотримання законності. Така ситуація не властива самій людській природі, вона не вкладається в межі психофізіологічного портеру особи, оскільки для врівноваженого розвитку особистості вона повинна вирішувати безліч конфліктів.

В силу стереотипного сприйняття навколишнього світу більшість вважає конфлікт негативним проявом суспільних відносин. Натомість з точки зору внутрішньо притаманних конфлікту особливостей на основі взаємодії суперечностей, що виникають у ньому, він характеризується потужним еволюційним потенціалом, але лише у тому випадку, коли він спрямований у правильне та необхідне для соціуму русло. Іншими словами будь-яким конфліктом необхідно управляти для того щоб отримувати від нього ту вигоду, яку сторони відносин не змогли винести в процесі нормального плину відносин.

Саме в цьому контексті і викликає інтерес дослідження процесу формування правової культури особистості з поглядів праксеології конфлікту. Справа в тому, що праксеологія як специфічна система наукових знань досліджує процеси пов'язані із реалізацію людських

цінностей в реальному житті, з точки зору їх ефективності для подальшого розвитку відносин. Відтак і конфлікт розглядається не як деструктивна взаємодія двох чи більш сторін, а як потенціал для їх подальшого розвитку. Ефективність конфлікту полягає в тому, що він кардинальним чином розкриває наріжні протиріччя та суперечності у поглядах, інтересах чи прагненнях суб'єктів, відтак стає зрозумілою подальша модель їх взаємодії або шляхи врегулювання відносин до моменту їх логічного закінчення – задоволення потреб і інтересів всіх суб'єктів правовідносин.

В арсеналі праксеології є такі методи наукового пізнання які дають чітке розуміння можливостей вдосконалення діяльності, оскільки окреме місце в процесі аналізу конфлікту посідає дослідження організації і координації колективних дій. Важливе значення в цьому розумінні праксеологія надає підготовчим заходам, що забезпечують ефективність діяльності. Особливо відзначимо те, що праксеологія приділяє велику увагу моральному елементу організації і здійснення правовідносин. У класичній праксеології існує думка, згідно з якою головним є результативність дії. Будь-яка особа незалежно від характеру правовідносин, завжди намагається досягти якомога більшої результативності. Така особа прагне до творчості, діє ініціативно, що правда в тих межах, які дозволяють розширювати його психологічні, моральні та інтелектуальні якості. Особа виконує свої функції не за примусом, а за власним бажанням, оскільки більшість з правовідносин має диспозитивне регулювання, відтак і поведінка їх учасників є вільною від догматів³.

Очевидним є той факт, що конфлікт перестав бути фігурою умовчання, покинув периферію дослідницької уваги і став проблемним центром наукового пізнання. У філософії права все більше стверджується думка, що той, хто уміє впоратися з конфліктами шляхом їх врегулювання, бере під свій контроль систему соціальних відносин. І навпаки, «позаконфліктний підхід» до питань суспільного

розвитку перетворює право в ідеологічну фікцію. Це висунуло на авансцену історично значимі контроверзи, які правомірно сформулювати у вигляді питань: «Як управляти конфліктом?», «Яка природа конфлікту?», «Що дасть управління конфліктом?». До цього необхідно додати, що конфліктна напруженість та конфліктний фон у процесі правовідносин потребує відповідних інститутів, які покликані «відстежувати» потенційні конфлікти, провадити моніторинг правового поля на предмет ризикогенних правових норм, що є потенційним джерелом конфлікту, розробляти методи діагностики конфліктних ситуацій і методику вчення по виходу з конфлікту⁴.

Праксеологія конфлікту пов'язана з розкриттям соціокультурного правореалізаційного сенсу конфлікту-технологій. Останні, відрізняючись складною структурою, покликані забезпечувати побудову моделей прогнозування і вирішення конфліктних проблем, а також розробляти методи отримання знань з приводу зняття соціальної конфліктності в процесі правовідносин⁵.

З праксеологічної точки зору, будь-який вчинок в процесі правовідносин характеризують результативність, точність, економічність, раціоналізм. Однак усіх цих показників недостатньо, праксеологія не тільки організаційна, а й гуманітарна наука, оскільки вона має справу зі спільною діяльністю людей, їхньою співпрацею, координацією спільних зусиль, тобто роботою, що обов'язково враховує морально-психологічні фактори забезпечення взаємодії індивідів. Тобто характер, цілі та спосіб їх дій зумовлюють рівень їх правової культури. Всі учасники правовідносин в своїх діях будуть виходити не лише із власних можливостей та зовнішніх обставин, але і виходячи із власного досвіду, правової обізнаності, правового виховання⁶.

Нами було встановлено, що у процесі формування правовідносин виникають конфлікти і що саме від учасників цих правовідносин залежить ймовірність та частота виникнення конфліктних

ситуацій. Роль правової культури в цьому контексті надзвичайно проста – забезпечувати такий фон відносин, який би унеможливив появу конфліктних ситуацій. Мова йде про емоційний стан, готовність до консенсусу, варіативність наявних у учасників відносин моделей поведінки визначених в законодавчих актах.

Але і самі конфлікти впливають на правову культуру, адже вона не настільки гнучка щоб пристосуватися до правових реалій миттєво, але в силу власного емпіричного контенту може сприяти особі виробити такі моделі поведінки, які в майбутніх правовідносинах при таких або ідентичних умовах принесуть їй більшої користі.

Розглянемо як сам конфлікт може впливати на окремі складові правової культури. Так, правова культура окремої особистості включає в себе позитивну правосвідомість, розуміння принципів права, повагу до права, впевненість у соціальній цінності права та правового регулювання, знання своїх прав і обов'язків та їх виконання. Конфлікт це обов'язкове зіткнення інтересів, яке вирішується виключно у правовій площині, оскільки інакше ми виходимо за межі обставин, які формуються в правовій державі, і можемо отримати ситуацію, за якої домінує правовій нігілізм. Це суперечить самій природі демократичного суспільства, а відтак власне потреба у формуванні правової культури особи відпадає, бо вирішення її проблем переходить із правового простору в позаправовий, анархічний.

Тому конфлікт матиме конструктивну функцію виключно тоді, коли всі суб'єкти правовідносин домовляться здійснювати відносини в рамках законодавства. Тоді вирішення будь-яких суперечок конфліктів матиме в будь-якому випадку правову природу: або врегулювання нормами законодавства, невідомими сторонам відносин на момент їх здійснення; або в судовому порядку; або за допомогою залучення третьої сторони.

З цих позицій правова культура буде формуватися тоді, коли сторони дійдуть висновку, що за відомими їм умовам правового

регулювання подальші відносини або втрачають сенс або призводять до конфлікту який сторони не згодні розв'язати на користь когось із них. Тоді вони відчують потребу пошуку нових засобів нормативно-правового регулювання. Отже, в цьому контексті конфлікт виконує яскраво виражену пізнавальну функцію, а з точки зору рівня правової культури особи сприятиме її збагаченню.

Якщо ж розглядати конфлікт з точки зору морального та психологічного клімату, то праксеологія свідчить, що особа стає більш витривалою та юридично витриманою, коли досить часто потрапляє в конфліктні ситуації. При цьому їх позитивне вирішення є вкрай важливе, оскільки морально-психологічний аспект конфлікту розкривається через здатність особи засобами права довести свою точку зору. Самосвідомість особи формується з позицій можливості вирішення будь-яких ситуацій правовими засобами. І навпаки, якщо особа не може досягнути бажаного вона зневіриться в правовій системі. Окрім цього в процесі вирішення конфліктної ситуації особа приходить до необхідності розширення власних здібностей і знань. Правова культура особи має певні межі розвитку і це необхідно розуміти, що вона залежна від інтелектуальної обізнаності, усталеної світоглядної позиції та моральної і психологічної стійкості суб'єкта правовідносин. Розвиваючись в таких межах, вона надає особі здатність бути більш стійкою та витривалою не допускаючи розвиток правовідносин до виникнення безпосередньо гострих конфліктів. Конфлікти загартовують особистість сприяють її становленню. Це можна охарактеризувати як захисну функцію конфлікту в контексті становлення рівня правової культури особи.

Підсумовуючи викладене вище, ми можемо зробити низку висновків. По-перше, конфлікти які виникають в сфері правовідносин є важливим їх елементом, які при правильному дослідженні забезпечують отримання учасниками таких відносин необхідних емпіричних знань та уявлень щодо моделей правовідносин в майбутньому.

По-друге, праксеологічне дослідження конфлікту стає необхідною передумовою на шляху формування не лише правової культури конкретної особистості, але і правової культури суспільства в цілому, що уособлюється через його конструктивну природу. Конфлікт слід розглядати не як недолік правової дійсності, а як можливість зробити правову систему більш мобільною, ефективною та гнучкою, виправляючи з боку держави правові прогалини, а з боку особи виховуючи більш стійку правову свідомість і більш збагачену правову культуру.

По-третє, конфліктом необхідно управляти і лише через здатність ним управляти особа зможе постійно само виховуватися і в такий спосіб досягне високого рівня правової культури. Самовиховання та самовдосконалення — запорука високого рівня пристосування особи до умов зовнішнього правового середовища.

1. *Волинка К. Г.* Теорія держави і права : навч. посіб. / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с. 2. *Гордин Л. Я.* Конфликтоведение: современные тенденции и проблемы / Л. Я. Гордин, А. Ф. Проценко // Гуманітарний часопис. – № 3. – 2013. – С. 39-43. 3. *Кривцова В. М.* Юридичний конфлікт як феномен правової дійсності : дис. ... к.ю.н. : спеціальність 12.00.12 – філософія права / Кривцова В. М. – Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2005. – С. 236. 4. *Гордин Л. Я.* Цит. работа. – С. 39-43. 5. *Мириманова М. С.* Конфликтология : учебник для студентов средних учебных заведений / Мириманова М. С. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 320 с. 6. *Кривцова В.М.* Цит. праця. – С. 236.

Kalinin Mykhailo. Praxeology of the conflict as the determinant of human legal culture forming

Individuals and legal culture of society is influenced by external factors is crucial in the development of civil society and the rule of law.

Because of this is the public authorities must provide conditions that promote a high level of legal culture and legal awareness.

In ideal conditions, all citizens are equal in their possibilities. This granted the state, thus providing ensuring the existence of any and all social processes exclusively on democratic principles, civil society, achieving real legitimacy in all aspects of life.

But full harmony, law and democratization of relations is impossible, is utopian idea of a society in which all individuals have the same high level of legal culture and provide the rule of law. This situation is not peculiar to human nature itself, it does not fit within the boundaries of psychophysiological porter person, because a balanced development of the personality it must resolve many conflicts.

Because of the stereotypical perception of the world considers most negative manifestation of the conflict of public relations. Instead, in terms of the intrinsic characteristics of the conflict based on the interaction of contradictions that arise in it, it is characterized by a strong evolutionary potential, but only when it is directed to the correct and necessary for society back on track. Too even the conflict itself and its outcome. In other words, any conflict to be managed in order to obtain from it the advantage that the party could not make relations in the normal flow of relations.

We found that in the process of legal conflicts arise and that members of these relationships depends on the probability and frequency of conflicts. The role of legal culture in this context is very simple – to provide a background relations, which would make it impossible appearance of conflict

The conflict will have a constructive function only if all actors agree to implement legal relations in the law.

The conflict takes pronounced cognitive function, but in terms of the legal culture of people contribute to its enrichment.

If we consider the conflict in terms of moral and psychological climate, praxeology shows that the person is more enduring and legally sea-

soned when often gets in conflict situations. Thus their positive decision is very important because the moral and psychological aspect of the conflict is revealed through the ability of a person means the right to prove a point. Individual consciousness is formed from the position of the possibility of solving any situation by legal means. In the process of solving the conflict a person comes to the need to expand their skills and knowledge, feels the need for improvement, which promotes education personality sense of justice.

Conflicts tempered personality contribute to its formation. It can be described as protective of the conflict in the context of formation of legal culture entity.

Thus, the presence of legal culture of all citizens, including vital legal knowledge and skills to use them in practical life, the result is a kind of direct confrontation between people as part of their rights.

So, first, conflicts that arise in the area of relationships is an important element of that with proper study provide participants receiving such relationship necessary empirical knowledge and ideas concerning relations models in the future.

Second, praxeological studies conflict is a prerequisite to the formation not only of legal culture of a particular individual, but legal culture of society as a whole, personified by its constructive nature. Thirdly, the need to manage conflict and only a person's ability to control it can always be brought up well and thus reach a high level of legal culture.

Key words: conflict, praxeology, legal culture, management of the conflict, formation of legal culture.